

Undervisning om sexualitet, samtycke och relationer i anpassade grundskolan

Fokus på årskurserna 7–9

Tematisk kvalitetsgranskning
Diarienummer: 2024:5883

Tematisk kvalitetsgranskning

Varje år gör Skolinspektionen ett antal tematiska kvalitetsgranskningar inom viktiga områden. Då granskar vi verksamheters kvalitet inom ett avgränsat tema. Granskningen görs i förhållande till nationella mål och riktlinjer samt aktuell forskning. Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade verksamheterna, dels i denna övergripande rapport. De iakttagelser och slutsatser som presenteras i rapporten baseras på verksamheterna som har granskats, och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö. Med hänsyn till granskningens kontext kan iakttagelserna användas som grund för analys och underlag för det lokala utvecklingsarbetet av landets samtliga skolor, verksamheter eller huvudmän.

Citera gärna Skolinspektionens rapporter, men kom ihåg att uppge källa: Skolinspektionen, rapportens namn och år.

Skolinspektionen, Tematisk kvalitetsgranskning 2025

Diarienummer: 2024:5883

ISBN 978-91-990274-7-0

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
En majoritet av de 30 granskade anpassade grundskolorna behöver öka kvaliteten i arbetet med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer	6
Vid majoriteten av skolorna behöver rektorn utveckla styrning och samordning av kunskapsområdet	6
Eleverna får inte alltid planerad undervisning om hedersrelaterat våld och förtryck.....	6
Undervisning om samtycke och arbetet med tillitsfullt klassrumsklimat är genomtänkt.....	6
Inledning	8
Därför har Skolinspektionen granskat skolornas arbete med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer.....	9
Risk för att undervisningen inte fördjupas och saknar samordning	9
Risk för stereotypa ideal om kön, sexualitet och relationer	10
Risk för att komplexiteten i undervisningssituationen kan hindra samtal i grupp och elevers delaktighet	11
Risk att rektorns styrning brister	12
Syfte och frågeställningar	12
Avgränsningar	13
Granskningens genomförande	13
Det här visar granskningen	15
Kvaliteten i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer behöver höjas i två tredjedelar av de 30 granskade skolorna	15
De 30 anpassade grundskolorna som ingått i granskningen	15
Åldersblandade klasser	16
Lärarnas undervisning om sexualitet, samtycke och relationer	16
God kännedom om elevgruppens förutsättningar och behov.....	17
På flera skolor ges inte eleverna möjlighet till återkommande och fördjupad undervisning inom kunskapsområdet.....	17
På flera skolor saknas samarbete mellan lärare kring kunskapsområdet.....	18
Hedersrelaterat våld och förtryck är sällan inplanerade moment i undervisningen	19
Lärarna arbetar genomtänkt med didaktiska val i undervisningen	21

Lärarna skapar ett klassrumsklimat som präglas av öppenhet och tillit.....	21
På flera skolor saknas strukturerade arbetsformer för att göra eleverna delaktiga i planering och utvärdering av kunskapsområdet.....	22
Rektorns arbete med styrning och samordning av sexualitet, samtycke och relationer i utbildningen.....	23
Vanligt med kvalitetsbrister i styrning och samordning av kunskapsområdet i utbildningen.....	24
Rektorn säkerställer inte att alla lärare får rätt kompetensutveckling.....	25
Avslutande diskussion	26
Genomtänkt undervisning om samtycke, men hedersrelaterat våld och förtryck är ett innehåll som oftast saknas	26
Rektorns ansvar och styrning påverkar kvaliteten i undervisningen	27
Både lika och olika utmaningar i anpassade grundskolan som i grundskolan och gymnasiet.....	28
Referenser	29
Bilagor	30
Bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier	30
Bilaga 2 Metod och urval.....	32
Urval och beskrivning av de granskade skolorna	32
Bedömning av kvalitet utifrån kriterier	32
Empiri och insamlingsmetod.....	32
Bilaga 3 Granskade verksamheter	34
Bilaga 4 Aktuella bestämmelser	35
Bilaga 5 Referenspersoner	39

Sammanfattning

Eleverna på anpassade grundskolan har rätt till kunskaper om sexualitet, samtycke och relationer. Eleverna tillhör en utsatt grupp och undervisningen behöver anpassas efter deras behov. Undervisning av hög kvalitet kan bidra till att rusta eleverna, så att sexualitet och relationskapande präglas av samtycke och respekt. Den här granskningen visar att majoriteten av de 30 granskade skolorna behöver höja kvaliteten i delar av sitt arbete med kunskapsområdet.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning är en sexuellt utsatt grupp, jämfört med andra grupper i samhället. En förklaring är att funktionsnedsättningen kan begränsa möjligheterna att förstå sexuella normer, koder och signaler. En annan handlar om att behovet av stöd varierar inom gruppen, men ofta innebär funktionsnedsättningen ett livslångt behov av stöd och hjälp som sätter personerna i beroendeställning. Ytterligare ett hinder är begränsad kunskap och medvetenhet om vad som är en sexuell kränkning eller ett övergrepp, vilket kan försvåra för personer med intellektuella funktionshinder att "navigera" i sexuella situationer.¹

Hösten 2022 genomfördes förändringar i läroplanen för anpassade grundskolan (Lgra22)², såsom i bland annat läroplanerna för grundskolan, sameskolan och specialskolan. Kunskapsområdet sex- och samlevnad har stärkts och bytt namn till sexualitet, samtycke och relationer. Det har bland annat införts nya skrivningar om skolans ansvar för att förebygga och bemöta olika former av intolerans, våld och förtryck med kunskap och aktiva insatser. Att samtycke nu finns med i namnet på kunskapsområdet signalerar vikten av att sexualitet och relationer präglas av samtycke.

Skolinspektionen har under våren 2025 besökt 30 anpassade grundskolor och bedömt kvaliteten i deras arbete med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Skolinspektionen har bland annat tittat på hur skolorna arbetar med att utforma undervisningen om kunskapsområdet, så att eleverna får återkommande, aktuell och fördjupad undervisning under alla år på högstadiet. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke. Skolinspektionen har vidare även

¹ Folkhälsomyndigheten, (2020), s. 6–7.

² Förordning (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan, Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:28) om kursplaner för anpassade grundskolans ämnen och ämnesområden. Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:29) om kriterier för bedömning av kunskaper och betygsriterier för anpassade grundskolans ämnen och ämnesområden (Lgra22). Jfr förordning (SKOLFS 2021:8) om ändring i förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundskolan; Förordningen trädde i kraft den 2 juli 2021. Förordningen tillämpades första gången på utbildning från och med höstterminen 2022.

granskat rektorns roll när det gäller att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen samt om rektorn ger förutsättningar till samplanering av undervisningen, så att eleverna får möjlighet till fördjupning utifrån flera perspektiv i olika ämnen. I rapporten visar vi på utvecklingsområden i arbetet och ger exempel på arbete av hög kvalitet.

En majoritet av de 30 granskade anpassade grundskolorna behöver öka kvaliteten i arbetet med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer

Utifrån Skolinspektionens kvalitetskriterier har 21 av de 30 granskade skolorna behov av utveckling inom det granskade området. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de verksamheter som har granskats och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena. Nedan redogör vi för granskningens viktigaste iakttagelser och slutsatser.

Vid majoriteten av skolorna behöver rektorn utveckla styrning och samordning av kunskapsområdet

Granskningen visar att på majoriteten av de 30 granskade skolorna behöver rektorn utveckla arbetet med styrning och samordning av skolans arbete inom kunskapsområdet. De vanligaste utmaningarna handlar om att se till att lärarna ges möjlighet att samordna sig, så att eleverna kan fördjupa sina kunskaper och möta kunskapsområdets olika perspektiv. När det inte sker begränsar det lärarnas möjligheter att gemensamt planera hur kunskapsområdet kan tas omhand i olika ämnen, och därmed riskeras kvaliteten på den undervisning eleverna möter.

Eleverna får inte alltid planerad undervisning om hedersrelaterat våld och förtryck

Granskningen visar att majoriteten av de granskade skolorna behöver höja kvaliteten i undervisningen, så att eleverna får möta alla delar av kunskapsområdet. Det allra vanligaste är att de granskade skolorna behöver utveckla undervisningen, så att den även innehåller moment som ger eleverna kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Granskningen visar att i skolor med utvecklingsbehov är hedersrelaterat våld och förtryck sällan ett återkommande planerat inslag under elevernas skolgång, vilket begränsar möjligheterna till fördjupning av frågor som rör temat. I stället aktualiseras frågor kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck mer sporadiskt, till exempel i samband med att eleverna får ta del av nyheter.

Undervisning om samtycke och arbetet med tillitsfullt klassrumsklimat är genomtänkt

Inom de 30 anpassade grundskolorna som ingick i denna kvalitetsgranskning finns det god kännedom hos lärarna och rektorerna om

elevgruppen i stort, men även om de enskilda eleverna. Skolorna är medvetna om att eleverna är en sexuellt utsatt grupp och att undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer är viktig för att rusta eleverna. Hur den goda kännedomen om elevgruppen används avspeglas i granskningens resultat, bland annat genom att de granskade skolorna ofta har ett medvetet arbete med samtycke. I undervisningen om samtycke bedriver lärarna löpande ett genomtänkt arbete, som bedrivs återkommande och är anpassat efter elevernas förutsättningar.

Granskningen visar även att lärarna arbetar genomtänkt för att stärka ett öppet och tillitsfullt klassrumsklimat i undervisningen om kunskapsområdet. Lärarna på de 30 granskade skolorna arbetar även genomtänkt med didaktiska val i undervisningen som utgår från elevgruppens behov och säkerställer att arbetsuppgifterna i undervisningen är relevanta för eleverna.

Inledning

Skolinspektionen har granskat undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer i anpassade grundskolan. Forskning visar att personer med intellektuell funktionsnedsättning är en sexuellt utsatt grupp, jämfört med andra grupper i samhället.³ En förklaring kan vara att funktionsnedsättningen begränsar möjligheterna att förstå sexuella normer, koder och signaler. Inom gruppen personer med intellektuell funktionsnedsättning finns stora skillnader i behov och förutsättningar. En annan förklaring handlar därför om ett ofta livslångt behov av stöd och hjälp som sätter personerna i beroendeställning. Ytterligare ett hinder är begränsad kunskap och medvetenhet om vad som är en sexuell kränkning eller ett övergrepp, vilket kan försvåra för personer med intellektuella funktionshinder att "navigera" i sexuella situationer.⁴

I Sverige finns det ur ett historiskt perspektiv både en samhällelig restriktiv syn och en avsexualiserad syn på personer med intellektuell funktionsnedsättning.⁵ Den restriktiva synen har sin grund i uppfattningar om en okontrollerbar sexualitet, där samhällets rädsla för graviditeter och föräldraskap skapat olika former av kontroll. Den avsexualiserande synen handlar om att personer med intellektuell funktionsnedsättning setts som asexuella, "som barn", utan en sexualitet. Forskning visar att synen på sexualitet och intellektuell funktionsnedsättning i dag utmärks av ambivalens och dilemman.⁶

Undervisning om sex och samlevnad blev obligatorisk i svensk skola år 1955.⁷ Sexualundervisningen har förändrats i takt med synen på sexualitet i samhället, bland annat ur ett frisk- och riskperspektiv.⁸ Hösten 2022 genomfördes förändringar i läroplanen för anpassade grundskolan (Lgra22)⁹, såsom i bland annat läroplanerna för grundskolan, sameskolan och specialskolan. Kunskapsområdet sex och samlevnad har stärkts och bytt namn till sexualitet, samtycke och relationer. I läroplanens inledande delar har nytt innehåll införts, och några omformuleringar gjorts. Det har även införts nya skrivningar om skolans ansvar för att förebygga och bemöta

³ Folkhälsomyndigheten, (2020), s. 7.

⁴ Folkhälsomyndigheten (2020), s. 6.

⁵ Folkhälsomyndigheten (2020), s. 9.

⁶ Folkhälsomyndigheten, (2020), s. 7.

⁷ Myndigheten för skolutveckling (2005), s. 35.

⁸ Lukkerz (2023).

⁹ Förordning (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan, Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:28) om kursplaner för anpassade grundskolans ämnen och ämnesområden. Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:29) om kriterier för bedömning av kunskaper och betygskriterier för anpassade grundskolans ämnen och ämnesområden (Lgra22). Jfr förordning (SKOLFS 2021:8) om ändring i förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundskolan; Förordningen trädde i kraft den 2 juli 2021. Förordningen tillämpades första gången på utbildning från och med höstterminen 2022.

olika former av intolerans, våld och förtryck med kunskap och aktiva insatser. Att samtycke nu finns med i namnet på kunskapsområdet signalerar vikten av att sexualitet och relationer präglas av samtycke.

I skolans ansvar på området ingår bland annat att främja hälsa och välbefinnande och förbättra elevernas förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Studier visar att undervisning om sexualitet, samtycke och relationer bland annat leder till en minskning av sexuellt överförbara infektioner, färre sexuella övergrepp och minskad homofobi.¹⁰

Därför har Skolinspektionen granskat skolornas arbete med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer

Alla elever i Sverige har rätt till en utbildning av hög kvalitet. Detta gäller alla delar av utbildningen även undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. Kvaliteten på undervisningen ska inte påverkas av vilken skolform eleven går i.

Skolinspektionen har genomfört flera granskningar inom kunskapsområdet. Våren 2025 redovisade Skolinspektionen ett regeringsuppdrag avseende undervisningen enligt de nya läroplansskrivningarna om sexualitet, samtycke och relationer i grund- och gymnasieskolan. Dessförinnan, 2018, granskades sex- och samlevnadsundervisningen även i några grund- och gymnasieskolor.¹¹ Dessa granskningar visade att det fanns ett utvecklingsbehov och att flera skolor behövde stärka denna undervisning.

Elever på anpassade grundskolan löper högre risk för sexuell utsatthet.¹² Det är därför av stor vikt att eleverna möter en undervisning om sexualitet, samtycke och relationer av hög kvalitet som är anpassad efter deras behov. I följande avsnitt utvecklar Skolinspektionen den riskbild som sammantaget säger att elevgruppen är en utsatt grupp och att det finns en risk att undervisningen inte håller hög kvalitet.

Risk för att undervisningen inte fördjupas och saknar samordning

Många personer med intellektuell funktionsnedsättning har bristfällig kunskap om sexualitet, kroppen och relationer. Detta kan bero på en otillräcklig sex- och samlevnadsundervisning, men även på att personal inom anpassade grundskolan är osäkra när det gäller vad som ska förmedlas till elever med intellektuell funktionsnedsättning.¹³

Skolinspektionens granskning av sexualitet, samtycke och relationer i grundskolan och gymnasieskolan visade att undervisningen behöver

¹⁰ WHO Collaborating Centre for Sexual and Reproductive Health, Policy Brief 2: Sexuality Education: What is its impact? (2016).

¹¹ Grund- och gymnasieskolorna bytte namn till anpassad grund- och gymnasieskola 2023.

¹² Folkhälsomyndigheten (2020).

¹³ Folkhälsomyndigheten (2020).

fördjupas, för att den enligt myndighetens uppställda kvalitetskriterier ska hålla hög kvalitet. Granskningen visade att ett vanligt utvecklingsområde som skolorna har är att planera in undervisning om hedersrelaterat våld och förtryck. I granskningen framgår även att det finns innehåll som lärarna och eleverna upplever är känsliga att samtala om. Några exempel är könsidentitet, sexuell läggning, könsnormer, jämställdhet och hedersrelaterat våld och förtryck.¹⁴

Begrepp som sexualitet, relationer, jämställdhet, rättigheter, normer och identitet ingår dels i de inledande delarna av läroplanen för anpassade grundskolan, dels i flera kursplaner såsom i de samhällsorienterande och naturorienterande ämnena, svenska och bild. Det innebär att ansvaret att bidra till helheten ligger på flera lärare. Det finns risk att undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer många gånger är kopplad till enskilda drivna lärare och insatser utan samordning och systematik. Det riskerar att undervisningen om kunskapsområdet blir alltför ytlig.

Risk för stereotypa ideal om kön, sexualitet och relationer

Skolinspektionen lyfte i sin granskning om sex- och samlevnadsundervisningen 2018 forskning som visade att den dåvarande särskolan hade tydliga tendenser till att betona ett risk- eller omsorgsperspektiv och exkludera annan sexualitet än den heterosexuella.¹⁵ I Folkhälsomyndighetens studie framkommer även att det tenderar att framträda en heterosexuell norm i undervisningen, vilket osynliggör andra sätt att uttrycka sexualitet på. Därtill tycks det vara mer problematiskt för unga med intellektuell funktionsnedsättning att komma ut som homo-, bi-, trans- eller queerperson än för andra.¹⁶ Att förstå och hantera motstridiga normer kan utgöra en svårighet för alla människor, men det kan vara en ännu större utmaning för unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning.¹⁷ Riskbilden förstärkts ytterligare då unga med intellektuell funktionsnedsättning i olika grad kan ha svårigheter att uppfatta sociala koder och normer på nätet.¹⁸

Det har framkommit i forskning att föräldrar och personal känner ansvar för de unga med intellektuell funktionsnedsättnings sexualitet.¹⁹ Beslut om sexualitet, intima relationer och preventivmedel fattas därför ofta av andra i stället för av personerna själva.²⁰ Barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning är i större utsträckning utlämnade till omgivningens

¹⁴ Skolinspektionen, Undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer (2025), s 5–7.

¹⁵ Skolinspektionen, Sex och samlevnadsundervisning (2018), s. 5.

¹⁶ Folkhälsomyndigheten, 2020. Se även Löfgren-Mårtenson L. (2009). The Invisibility of Young Homosexual Women and Men with Intellectual Disabilities. *Sexuality and Disability*, nr27:21–26.

¹⁷ Folkhälsomyndigheten (2020), s. 9.

¹⁸ Folkhälsomyndigheten (2020), s. 7.

¹⁹ Löfgren-Mårtenson, L. (2004) May I? About Sexuality and Love in the New generation with Intellectual Disabilities. Desjardins M. (2012) The Sexualized Body of the Child: Parents and the Politics of "Voluntary" Sterilization of People Labeled Intellectually Disabled. I: McRuer R, Mollow (red.). *Sex and Disability*. Durham & London: Duke University Press.

²⁰ Myndigheten för delaktighet (2024) Fråga, lyssna och förstå. Om att motverka våld mot barn och unga med funktionsnedsättning, s. 3.

välvilja eller ovilja. Personer med intellektuell funktionsnedsättning kan vara extra sårbara för att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck eftersom de kan stå i en stark beroendeställning till dem som utövar våldet. Våldet är dessutom ofta grövre och mer långvarigt.²¹

Risk för att komplexiteten i undervisningssituationen kan hindra samtal i grupp och elevers delaktighet

Skolan är den arena där den viktigaste kunskapsförmedlingen sker, även om kamrater och närstående har stor inverkan. Barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning har dock inte alltid samma möjligheter som andra att dela kunskaper med varandra.²² Elevgruppen med intellektuell funktionsnedsättning är heterogen och de pedagogiska behoven varierar mycket från individ till individ. Elever med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att själva söka kunskap inom detta område, och därav blir skolan den huvudsakliga källan till att få kunskap inom området.²³

Artikel 12 i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen)²⁴ om varje barns rätt att få komma till tals, motsvaras av bestämmelser i skollagen och i läroplanerna. Sambandet mellan barnkonventionen och läroplanerna där formerna för inflytande och ansvar ska kopplas till stigande ålder och mognad är tydligt.²⁵

Det finns dock en risk att eleverna inte ges inflytande i undervisningen inom kunskapsområdet. Skolinspektionens tidigare granskning av sexualitet, samtycke och relationer visade att lärarna ger eleverna begränsat med inflytande i planering, genomförande och utvärdering av undervisningen.²⁶ Betydelsen av att personal inom anpassade grundskolan arbetar för att skapa tillitsfulla, omsorgsfulla och förtroendefulla relationer inom utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning kan inte nog understrykas. Generellt ses dialogen i undervisningen som en betydelsefull del i lärandet, då lärandet sker i sociala sammanhang i samspel med andra.²⁷ Detta ställer höga krav på den undervisande läraren, elevassistenter och personal som medverkar i undervisningssituationen, att gemensamt kunna stödja den gemensamma klassrumsinteraktionen.

²¹ Myndigheten för delaktighet (2024) Fråga, lyssna och förstå. Om att motverka våld mot barn och unga med funktionsnedsättning, s. 3.

²² Löfgren-Mårtensson, L (2012) May I? I want to do it right! A Pilot Study of Swedish Sex Education and Young people with Intellectual Disabilities. Sexual and Disability.

²³ Folkhälsomyndigheten (2020).

²⁴ UNICEF, Barnkonventionen, kap 12, s. 8. Barnkonventionen gäller som svensk lag enligt lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

²⁵ Se t.ex. 4 kap. 9 § skollagen (2010:800), Lgr22, avsnitt 2.3 Elevernas ansvar och inflytande, prop. 2009/10:165 s 311.

²⁶ Skolinspektionen, 2025, s. 28.

²⁷ Östlund, D, Andersson, A-L, Klang, N, (2023) Relationer, samarbete och samverkan i undervisning för elever med IF. Lärportal. Skolverket.

Risk att rektorns styrning brister

Rektorn har ett särskilt ansvar för att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen. Vidare ska lärarna organisera och genomföra arbetet så att eleverna får möjligheter till ämnesfördjupning, överblick och sammanhang samt får möjligheter att arbeta ämnesövergripande. Ytterst är det rektorns ansvar att se till att undervisningen i olika ämnen samordnas, så att eleverna får möjlighet att uppfatta större kunskapsområden som en helhet.²⁸ Skolinspektionens granskning från 2025 visar att lärarna på många skolor inte samarbetar, så att eleverna ska möta en undervisning där flera ämnen bidrar till den helheten.²⁹

Skolinspektionens granskning från 2018 visade att rektorns styrning av undervisningen inom det området som tidigare benämndes som sex-och samlevnad ofta brister. Granskningen visade att på majoriteten av skolorna sker ingen systematisk utveckling av sex-och samlevnadsundervisningen. Vidare saknas det mål för arbetet och rektorn följer inte upp om och hur lärarna undervisar om kunskapsområdet. Det framkommer också av granskningen att rektorn sällan utvärderar arbetet. Konsekvensen blir därför att undervisningen inte utvecklas för att möta elevernas behov. Därtill saknades det även på ungefär hälften av de granskade skolorna försättningar för samverkan och systematiskt erfarenhetsutbyte kring sex-och samlevnadsundervisningen.³⁰

Syfte och frågeställningar

Syftet är att granska kvaliteten i de utvalda anpassade grundskolornas undervisning samt rektorns ansvar för utbildningen utifrån kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck. I granskningen bedöms kvaliteten på undervisningen samt rektorns ansvar för utbildningen i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier.³¹ De frågeställningar som ska besvaras av granskningen är:

1. I vilken utsträckning bidrar undervisningen utifrån kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer till kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck?
2. I vilken utsträckning tar rektorn ansvar för skolans utbildning inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck?

²⁸ Skolverket (2011).; Skolverket (2022a).

²⁹ Skolinspektionen (2025), s. 20.

³⁰ Skolinspektionen (2018).

³¹ Se bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier.

Avgränsningar

Granskningen avgränsas till att endast omfatta elever i årskurserna 7–9 som ges undervisning i ämnen i anpassade grundskolan. Det innebär att elever inom anpassade grundskolan som läser ämnesområden³² inte ingår i granskningen.

Granskningens genomförande

Granskningen genomfördes under våren 2025 på 30 kommunala anpassade grundskolor. Varje granskad skola har fått ett beslut med en kvalitetsbedömning av verksamheten. Underlaget för kvalitetsbedömningarna utgjordes av intervjuer, dokumentstudier samt observationer av delar av den fysiska lärmiljön. På varje skola intervjuades elever, lärare och rektor.

På varje skola har Skolinspektionen intervjuat lärare som undervisar i olika ämnen. Lärare i samhällsorienterande och naturorienterande ämnen har intervjuats på samtliga skolor, eftersom kunskapsområdet ingår i kursplanerna i dessa ämnen.

Bedömningarna har gjorts inom tre huvudsakliga områden: undervisningens innehåll, undervisningens form och rektorns ansvar för kunskapsområdet. Kvalitetskriterierna för hög kvalitet inom dessa områden finns i bilaga 1 till rapporten.

För att fånga en bred variation av anpassade grundskolors arbete har Skolinspektionen i urvalet av skolor eftersträvat en variation avseende kommuntyp. För utförligare beskrivning av metod och urvalsprinciper, se bilaga 2. En förteckning över de skolor som ingått i granskningen finns i bilaga 3.

³² Se begreppslistan på s. 14.

Anpassade grundskolan

Anpassade grundskolan är till för elever som inte bedöms ha förutsättningar att uppfylla grundskolans betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper på grund av en intellektuell funktionsnedsättning eller en förvärvad hjärnskada. Anpassade grundskolan omfattar utbildning i ämnen, inom ämnesområden eller en kombination av dessa. Utbildningen kan också omfatta ämnen enligt grundskolans kursplaner. Om skolan bedömer att en elev inte kan tillgodogöra sig hela eller delar av utbildningen i anpassade grundskolans ämnen, läser eleven i stället ämnesområden (11 kap. 5 § skollagen). Ämnesområdena är estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning.

Intellektuell funktionsnedsättning

Personer med intellektuell funktionsnedsättning har en nedsatt intellektuell förmåga. Elever med intellektuell funktionsnedsättning kan behöva längre tid och stöd i att förstå, lära sig nytt, uttrycka tankar och känslor och att organisera sin vardag. Därför behöver man organisera skoldagen på ett sätt så att det blir tydligt och förståeligt. Det är viktigt att personal i de anpassade skolformerna hela tiden utmanar och stimulerar eleverna. På så vis kan de utvecklas och få så goda kunskaper som möjligt, samt en livslång lust att lära. (Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM).

En intellektuell funktionsnedsättning innebär i olika grad begränsningar av abstraktionsförmågan och språkliga och kommunikativa förmågor. Funktionsnedsättningen kan räknas som lindrig, måttlig eller grav, beroende på dess omfattning. En intellektuell funktionsnedsättning innebär ett livslångt behov av stöd och hjälp i olika grad, vilket gör att omgivningens bemötande och kunskaper har stor betydelse för målgruppen. Detta blir särskilt tydligt när det gäller kroppslig och rumslig integritet och sexualitet, som är angelägna områden för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. (Folkhälsomyndigheten 2020).

Det här visar granskningen

Här presenteras Skolinspektionens bedömningar och iakttagelser från granskningen av de 30 anpassade grundskolorna. Kapitlet inleds med att beskriva Skolinspektionens övergripande bedömning av kvaliteten i undervisningen om kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Därefter redogörs kort för de skolor som ingått i granskningen. Resultat och iakttagelser redovisas uppdelat på de två frågeställningarna:

- I vilken utsträckning bidrar undervisningen om kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck till att eleverna får kunskaper inom området?
- I vilken utsträckning tar rektorn ansvar för skolans utbildning inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck?

I båda avsnitten beskriver vi våra bedömningar och skolornas utvecklingsområden samt ger exempel på arbete av god kvalitet.

Kvaliteten i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer behöver höjas i två tredjedelar av de 30 granskade skolorna

Sammantaget har Skolinspektionen bedömt att majoriteten av de granskade anpassade skolorna behöver utveckla kvaliteten i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. 2 av dessa skolor bedöms ha låg kvalitet och stora utvecklingsbehov på det granskade området. 19 skolor har gemensamt att det saknas viktiga aspekter för en undervisning av hög kvalitet. På 9 av skolorna har Skolinspektionen däremot bedömt att den undervisning som eleverna möter håller en hög kvalitet.

De utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat handlar framför allt om att skolorna behöver se till att eleverna får undervisning om kunskapsområdets samtliga delar. Majoriteten av skolorna som bedömts behöva utveckla sitt arbete handlar om att de inte undervisar om hedersrelaterat våld och förtryck. Det är även vanligt att rektorns arbete med styrning och samordning av skolans arbete inom kunskapsområdet inte håller tillräckligt god kvalitet.

De 30 anpassade grundskolorna som ingått i granskningen

I granskningen ligger de flesta anpassade grundskolorna i, eller i anslutning till en grundskola. I granskningen kan vi se att det generellt är små elevgrupper på skolorna och att det finns tillgång till flera elevassistenter och annan personal som medverkar i undervisningen.

Majoriteten av rektorerna är enbart rektorer för den anpassade grundskolan. Enbart fyra är rektorer för både grundskolan och den

anpassade grundskolan. Vanligtvis undervisar samma lärare i flera teoretiska ämnen, men praktisk-estetiska ämnen har oftast egna ämneslärare.

På samtliga skolor har elevassistenterna en viktig roll. De är med under lektionerna för att stötta eleverna och underlättar vid exempelvis uppdelning av klassen i mindre grupper, diskussioner eller när konflikter uppstår mellan elever. Elevassistenterna följer ofta eleverna under hela skoldagen och har närhet till dem under raster och lunch. Elevassistenterna kan skapa goda relationer till eleverna och löpande fånga frågor som lyfts av dem.

Åldersblandade klasser

Majoriteten av skolorna har åldersblandade klasser, vilket innebär att elever från årskurserna 7–9 går i samma klass. På skolorna är cirka 5–60 elever mottagna på anpassade grundskolan inom årskurserna 7–9. Ofta är det en till två klasser per skola för de elever som läser ämnen. De flesta skolor lyfter fram åldersblandningen som något positivt. Grupperna i anpassade grundskolan är heterogena och elevernas förutsättningar varierar.

Lärarnas undervisning om sexualitet, samtycke och relationer

Det första området som Skolinspektionen har bedömt skolorna mot handlar om i vilken utsträckning eleverna får kunskaper om sexualitet, samtycke och relationer i undervisningen. Hög kvalitet inom detta område handlar om att undervisningen är återkommande, aktuell och ger eleverna möjlighet till fördjupning. Det ingår även att kritiskt granska maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck. Skolinspektionen har även granskat att lärarna gör goda didaktiska val, såsom att lärmiljön är tillgänglig, och arbetar för ett öppet förhållningssätt och tillitsfullt klassrumsklimat. Hög kvalitet i undervisningen handlar vidare även om att den genomförs så att eleverna är delaktiga i planering, genomförande och utvärdering av undervisningen utifrån kunskapsområdet.

Skolinspektionens bedömning är att 19 av 30 anpassade grundskolor behöver höja kvaliteten inom bedömningsområdet. Av dessa bedöms 2 skolor ha låg kvalitet och 17 bedöms sakna viktiga aspekter som kännetecknar ett arbete av hög kvalitet. Utvecklingsområdena berör flertalet aspekter, såsom att undervisningen i högre grad behöver omfatta kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck. I några skolor kan eleverna också göras mer delaktiga i planering och utvärdering av undervisningen om kunskapsområdet. Några skolor behöver för hög kvalitet även utveckla lärarnas samarbete om undervisningen av kunskapsområdet, så att eleverna möter en helhetsbild av kunskapsområdet. Vissa skolor behöver se till att undervisningen är återkommande, aktuell och fördjupande för eleverna.

Samtidigt visar granskningen att de arbetsuppgifter som ingår i undervisningen är relevanta och utgår från elevgruppens förutsättningar och behov på samtliga skolor. Majoriteten av skolorna skapar ett öppet och tillitsfullt klassrumsklimat i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. Nedan beskrivs de viktigaste iakttagelserna.

God kännedom om elevgruppens förutsättningar och behov

Granskningen visar att det finns en god kännedom om elevgruppen och de enskilda eleverna. Lärarna känner till elevernas förutsättningar och behov och vet vilka risker som elevgruppen kan möta i samhället. För att prata om frågor som berör empati, respekt och förståelse för andra nyttjar lärarna kunskaper om elevgruppen i sin undervisning, i syfte att eleverna ska lära känna och förstå varandra.

Granskningen visar också att det på majoriteten av skolorna finns ett uttalat fokus på att rusta eleverna för ett självständigt liv efter skolan. Målsättningen beskrivs av både rektorer och lärare.

På flera skolor ges inte eleverna möjlighet till återkommande och fördjupad undervisning inom kunskapsområdet

Skolinspektionen har bedömt att var sjätte skola har utvecklingsområden kopplat till organiseringen av undervisningens innehåll. I detta område har vi granskat om kunskapsområdet återkommer under alla år på högstadiet och ger eleverna möjlighet till fördjupning och progression. Därtill undersöks om eleverna får möta en aktuell och relevant undervisning som är anpassad till deras kunskapsutveckling. Det som undersöks är också om lärarna, i den mån de använder annan kompetens, gör detta på ett medvetet sätt för att bredda och fördjupa perspektiv i undervisningen. Annan kompetens i det här fallet kan exempelvis handla om elevhälsan eller ungdomsmottagningen.

Ett utvecklingsområde i skolor med utvecklingsbehov är att hedersproblematik sällan är ett återkommande planerat inslag under elevernas skolgång, vilket begränsar möjligheterna till fördjupning av frågor som rör hedersproblematik. I stället aktualiseras frågor kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck mer sporadiskt, till exempel i samband med att eleverna får titta på nyheter som tar upp frågan.

I enskilda fall finns även exempel på när lärarna i undervisningen inte på ett medvetet sätt använder annan kompetens för att bredda och fördjupa undervisningen. Exempelvis följer de inte upp besök från elevhälsan eller ungdomsmottagningen, för att fortsätta diskutera elevernas potentiella frågor och funderingar i undervisningen.

På de skolor som genomgående håller hög kvalitet präglas undervisningen av tydlig struktur och samplanering, för att kunskapsområdet ska vara ett återkommande inslag och för att eleverna ska få möta en aktuell och relevant undervisning i förhållande till deras kunskapsutveckling. På dessa

skolor arbetar lärarna exempelvis utifrån årshjul och treårscykler, som anger vilka ämnen och centrala innehåll som ska inkluderas i undervisningen och när det ska ske. Vid behov anpassas denna grundplanering efter elevgruppen. Detta arbetssätt inkluderar både återkommande repetition och fördjupning av kunskapsområdets innehåll genom olika temaarbeten.

Majoriteten av skolorna planerar undervisningen i treårscykler

Undervisningen på de anpassade grundskolorna planeras oftast i treårscykler, där de olika åren har tyngdvikt på olika delar i läroplanen. Detta görs då klasserna är åldersblandade och för att se till att alla elever under sina tre år på högstadiet får ta del av allt centralt innehåll. De olika cyklerna kan likställas med grundskolans årskurser, men har olika fokus under olika år med exempelvis olika ämnesövergripande teman. På de granskade skolorna är det främst de teoretiska ämnena som inkluderas i treårscyklerna. Bland de skolor som får bedömningen hög kvalitet i Skolinspektionens granskning finns det skolor som har planerat in undervisning om sexualitet, samtycke och relationer i treårscyklerna, för att på så sätt se till att kunskapsområdet blir återkommande och erbjuder en progression och fördjupning för eleverna.

På flera skolor saknas samarbete mellan lärare kring kunskapsområdet

Ungefär var femte skola har fått bedömningen att arbetet avseende samarbetet mellan lärarna kopplat till undervisningen om kunskapsområdet behöver utvecklas. I denna del har Skolinspektionen granskat hur lärarna samplanerar undervisningen, så att eleverna får möjlighet till fördjupning utifrån flera perspektiv i olika ämnen.

I några av de granskade skolorna finns endast i viss mån ett organiserat och medvetet arbete på skolan, där lärarna kan samarbeta om undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer så att eleverna möter en helhetsbild av kunskapsområdet. I Skolinspektionens granskning framkommer att det finns ett begränsat systematiskt och strukturerat arbetssätt där lärarna samarbetar. Det begränsar lärarnas möjligheter att utbyta kunskaper och i sin tur gemensamt planera hur kunskapsområdet kan tas omhand i olika ämnen. I andra skolor ser Skolinspektionen exempel på att samarbeten mellan lärare sker spontant och på deras egna initiativ, men att det inte finns någon övergripande planering på skolan för hur kunskapsområdet ska ingå i olika ämnen.

I majoriteten av skolorna som håller hög kvalitet i undervisningen finns det övergripande planeringar i form av exempelvis årshjul, som både styr och synliggör när kunskapsområdet kommer in i olika ämnen. På så sätt får lärarna en gemensam insyn i och överblick över hur kunskapsområdet samordnas på skolan. Detta för att skapa dialog och samarbeten mellan lärare kring hur kunskapsområdet kan tas omhand i olika ämnen, för att

eleverna ska få möta kunskapsområdet ur olika perspektiv. Därtill är det tydligt att lärarna i dessa skolor ges utrymme att gemensamt planera undervisningen om kunskapsområdet genom att löpande få tid för arbets- och ämneslagsträffar samt lärarkonferenser med mera.

Hedersrelaterat våld och förtryck är sällan inplanerade moment i undervisningen

Skolinspektionen kan se att en av de aspekter som skolorna särskilt behöver utveckla är att se till att undervisningen innehåller moment att kritiskt granska maktstrukturer kopplade till hedersrelaterat våld och förtryck. Granskningen visar att många skolor inte har inplanerade moment i undervisningen som tar upp hedersproblematik. När frågan berörs är det ofta spontant för att det kommer upp på nyheterna eller för att en elev lyfter frågan. De intervjuade lärarna tar upp flera skäl till att undervisningen inte innehåller planerade moment om hedersrelaterat våld och förtryck. På vissa skolor säger lärarna att de anser att området är komplicerat att undervisa om, då de menar att det är svårt att konkretisera. Andra skäl som lyfts av lärarna är att det inte finns elever i klassen som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och att kunskapsområdet därför inte är aktuellt eller att lärarna anser att det är ett känsligt ämne att undervisa om och att de ser risker att råka sprida fördomar. Rektorerna på skolorna har ofta en annan bild. Vissa av dem menar att frågor om hedersrelaterat våld och förtryck tas upp inom religionskunskapen eller i undervisning som berör barnkonventionen. En rektor säger att det finns en osäkerhet bland lärarna och att de inte har tillräckligt med kunskap på området för att kunna utöva en undervisning som blir begriplig för eleverna. En annan rektor lyfter att det är svårt att hitta anpassade läromedel och litteratur som berör frågan.

Vanligt med ett ensidigt riskperspektiv i undervisningen om sociala medier

Skolinspektionen kan även se att många skolor behöver höja kvaliteten i arbetet med att låta eleverna utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi. Granskningen visar att undervisningen sällan ger eleverna möjligheter att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier. Undervisningen lyfter ofta faror på sociala medier, exempelvis risker med att lägga ut och dela bilder på sig själv och att anonymiteten på sociala medier kan innebära en risk. De flesta skolor granskar även reklam från ett könsrollsperspektiv samt pratar om ideal kopplat till manligt och kvinnligt. På många skolor finns det inte planerade moment om pornografi som en del av undervisningsinnehållet. Detta kan bero på osäkerhet kring ämnets känslighet, brist på riktlinjer eller en uppfattning om att det inte är lämpligt inom ramen för skolans uppdrag. I intervjuerna berättar lärarna om svårigheter i att använda sig av innehåll som berör området, då det finns en

oro för att inte lyckas anpassa innehållet efter elevernas mognad då det finns en stor variation bland eleverna. Det är en följd av åldersintegreringen som finns i klasserna. Lärarna menar att det är svårt att veta hur området ska anpassas till de yngsta respektive äldsta eleverna, eftersom mycket händer i elevernas mognad och erfarenheter under högstadieåren.

Lärarna berättar även om svårigheten att lyfta frågor som rör pornografi och sociala medier utan att enbart komma in på riskerna. På flera skolor berättar både rektorn och lärare att lärarna har lyft frågor som berör pornografi, men då enbart på grund av att det på elevernas initiativ ställts frågor om det, eller att skolan fått vetskap om att elever i klassen besökt sidor på nätet med pornografiskt innehåll och då lyft in det i undervisningen. Andra skolor berättar att de inte har berört frågor som berör pornografi med anledning av att de inte vill lyfta något med eleverna utan att vara säkra på att frågan är aktuell för dem och att de är tillräckligt mogna för det.

Flera skolor arbetar med moment i undervisningen som berör sociala medier. En rektor berättar att man på skolan arbetar med identitetsfrågor i sociala medier. Bland annat genomför kuratorn och skolpsykologen en enkät riktad till lärarna om nätsäkerhet, för att kartlägga deras behov av stöd i undervisningen om till exempel grooming, pornografi och källkritik. På en annan skola berättar lärarna att de har arbetat med källkritik kopplat till sociala medier och skönhetsideal för kvinnor. De har lyft varför eleverna redigerar bilder på sig själva innan de lägger upp dem på sociala medier och diskuterat huruvida kvinnor kan gå till jobbet utan smink eller inte.

Lärarna har ett genomtänkt arbete i undervisningen om samtycke

Granskningen visar att majoriteten av skolorna genomför ett genomtänkt arbete kopplat till undervisning om samtycke. I intervjuerna ger lärarna och eleverna konkreta exempel på hur samtycke ingår i undervisningen. Lärarna menar att det är ett viktigt kunskapsområde, då eleverna är en särskilt utsatt grupp. Det gäller både att lära sig att sätta egna gränser kopplat till kropp och integritet, men även att respektera och förstå andras gränser. Eleverna ger själva flera exempel på hur de får arbeta med att sätta gränser genom att säga stopp, såväl som att lära sig att fråga vad som känns bra för andra kopplat till sexualitet och relationer. Skolinspektionen kan sammantagat se att majoriteten av skolorna har ett genomtänkt arbete i undervisningen om samtycke som bedrivs löpande och anpassat efter elevernas förutsättningar. Lärarna arbetar med samtycke genom film, rollspel och gemensamma diskussioner. Frågan tas även upp när konflikter mellan elever uppstår.

Granskningen visar även att majoriteten av skolorna genomför en undervisning som berör frågor kopplat till normer samt att stärka eleverna i att göra medvetna och självständiga val. Granskningen visar att på majoriteten av skolorna ingår ett medvetet arbete kring att förbereda eleverna på livet efter skolan. Det innebär att undervisningen innehåller

moment som ger eleverna möjligheter att reflektera över och bearbeta attityder och normer och som tränar eleverna i att göra självständiga val. Rektorer och lärare lyfter också vikten av att låta eleverna kontinuerligt träna på att ta egna beslut och att våga göra egna ställningstaganden, i syfte att stärka elevernas förmåga att uttrycka sig och visa respekt för att elever tycker olika. Lärarna beskriver att eleverna tillhör en grupp där många har svårt att göra självständiga val. Lärarna berättar att de använder sig av värderingsövningar, charader, frågelådor med diskussionsområden, arbetar med olika dilemman, händelsekort och bilder för att träna eleverna i att göra självständiga val.

Lärarna arbetar genomtänkt med didaktiska val i undervisningen

Granskningen visar att lärarnas didaktiska val utgår från elevgruppens behov och säkerställer att arbetsuppgifterna i undervisningen är relevanta för eleverna. Lärarna ger eleverna möjlighet att tillägna sig kunskapsområdet genom en variation av arbetssätt. Eleverna ger flertalet exempel på hur de bland annat får arbeta med att läsa böcker, lyssna på poddar, spela teater eller arbeta vid datorn. Vid genomgångar framgår också att lärarna använder olika typer av visuella hjälpmedel, såsom film och bildstöd. Vidare visar granskningen att stor vikt läggs vid repetition, exempelvis för att eleverna ska lära sig nya ord och begrepp. Ett annat viktigt inslag i undervisningen om kunskapsområdet är diskussion och samtal, där elever och lärare besvarar frågor tillsammans. Utgångspunkten i undervisningen är ofta elevernas egna frågor, för att undervisningen ska bli relevant och meningsfull för eleverna.

Vidare visar granskningen att på majoriteten av skolorna finns alternativa kommunikationsverktyg, såsom teckenstöd, visuella hjälpmedel och teknisk utrustning som möjliggör att se film, samt tekniska hjälpmedel för översättning, skrivplattor och hörlurar. I undervisningen används alternativa kommunikationsverktyg anpassade på ett medvetet sätt efter elevernas förutsättningar och behov, så att undervisningen blir tillgänglig för eleverna. På en skola innehåller exempelvis bildstödet bilder om pubertet, kärlek, kropp, sex och samlevnad samt internet och relationer. Lärarna berättar också att elevassistenter ofta stöttar genom att tolka elever som har svårare att kommunicera. Genom undervisningen ges eleverna förutsättningar att använda formella ord och begrepp kopplade till kunskapsområdet. Lärarna använder sig av flera olika hjälpmedel, såsom bilder och attribut, för att förstärka eller konkretisera ord och begrepp. För att förtydliga eller för att förklara ett ord använder lärare sig ofta av ritprat, vilket innebär att de ritar bilder samtidigt som de undervisar.

Lärarna skapar ett klassrumsklimat som präglas av öppenhet och tillit

Majoriteten av skolorna skapar ett öppet och tillitsfullt klassrumsklimat i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. I granskningen är det tydligt att det är flera aspekter som bidrar till att skapa ett

klassrumsklimat som präglas av öppenhet och tillit. För att alla elever ska vilja och våga delta i samtal om sexualitet, samtycke och relationer använder lärarna olika metoder, såsom att variera mellan att ha diskussioner i helgrupp och mindre grupper. Lärarna framhåller att det är viktigt att lyssna in elevernas behov inför undervisningstillfället. Det är viktigt för att kunna utforma undervisningen på ett sätt där alla elever känner sig bekväma och trygga, menar lärarna. Att klassrumsklimatet präglas av trygghet och tillit är också viktigt ur elevernas perspektiv, då de själva uttrycker att samtal om kärlek, relationer och sexualitet kan kännas pinsamma, exempelvis om någon skrattar. För att motverka otrygghet i klassrummet arbetar lärarna aktivt med strategier som främjar ordning och respekt i klassrummet, till exempel genom att arbeta med handuppräckning och turtagning för att alla ska få uttrycka sig. Lärarna ger också exempel på hur de använder olika frågetyper i undervisningen, såsom öppna frågor som inte kännetecknas av rätt eller fel svar. I lärar- och rektorsintervjuer framgår även att tydliga riktlinjer och förhållningssätt är vanliga för att främja en positiv samvaro i undervisningens alla delar, snarare än att bara ses som allmänna ordningsregler på skolan.

I granskningen ser vi också att den pedagogiska miljön har betydelse för att främja ett positivt klassrumsklimat. I flera skolor sitter exempelvis samtalsregler uppsatta på väggarna i klassrummet, samtidigt som klassrummen har intilliggande grupprum som kan användas för samtal i mindre gruppkonstellationer. Det framgår att tillgången till flera närvarande lärare och elevassistenter i undervisningen är betydelsefullt för att eleverna ska uppleva trygghet i klassrummet. På en skola uttrycker till exempel eleverna att elevassistenterna stöttar dem i samtalen när det är svårt att svara, vilket gör att de känner mindre press.

På flera skolor saknas strukturerade arbetsformer för att göra eleverna delaktiga i planering och utvärdering av kunskapsområdet

I granskningen har ungefär var femte skola fått bedömningen att arbetet kopplat till elevdelaktighet behöver utvecklas. Även om granskningen har visat att lärarna har god kännedom om eleverna, så fokuserar detta område på om eleverna strukturellt blir delaktiga i undervisningen.

I skolor med utvecklingsbehov ser vi att det framför allt saknas systematiska och strukturerade arbetsformer för att göra eleverna delaktiga i planering såväl som utvärdering av undervisningen om kunskapsområdet. På några skolor ger eleverna uttryck för att lärarna inte inkluderar dem i planeringsarbetet av själva undervisningsinnehållet, men att de kan få tycka till om i vilken ordning de vill göra uppgifter. I intervjuer med lärare framgår också att elevinflytandet i hög grad rör undervisningen generellt, men att det saknas strategier för att ge eleverna inflytande i själva planeringsstadiet. Vad gäller utvärdering av kunskapsområdet ser vi liknande tendenser, att det i några skolor sällan sker systematiskt och att dessa skolor mer fokuserar på generella aspekter i undervisningen.

I skolor med hög kvalitet är det tydligt att lärarna har genomtänkta arbetssätt för att göra eleverna delaktiga i planering såväl som genomförande och utvärdering av kunskapsområdet. Ett sätt är att använda frågelådor där eleverna får lämna önskemål om undervisningens innehåll. På en skola används också klassråd för att eleverna ska få diskutera frågor som knyter an till kunskapsområdet, exempelvis genom att låta eleverna diskutera och tycka till om det relationella samspelet i klassen. Därutöver finns en tydlig medvetenhet kring att det krävs olika utvärderingsformer sett till elevgruppens olika behov, särskilt då eleverna kan ha svårt att minnas när under läsåret de arbetat med specifika frågor. Det är därför vanligt att lärarna dagligen använder sig av muntliga utvärderingar, för att eleverna ska få tycka till om undervisningen. Även om vissa skolor har utvecklingsbehov kopplat till vissa aspekter av elevdelaktighet, har flertalet skolor god beredskap att ändå fånga elevernas intressen och behov för att i sin tur integrera dessa i undervisningen. I många skolor framhålls elevassistenter spela en viktig roll för att fånga upp och informera lärarna om vad som kan bli en del i undervisningen. I och med att elevassistenterna rör sig i elevens närhet blir de en viktig resurs för att uppmärksamma vardagshändelser i skolan, såväl som på sociala medier.

Rektorns arbete med styrning och samordning av sexualitet, samtycke och relationer i utbildningen

Det andra området som Skolinspektionen har granskat handlar om rektorns roll kopplat till kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Hög kvalitet inom detta område handlar om att rektorn ser till att kunskapsområdet behandlas återkommande i utbildningen samt ger förutsättningar för att undervisningen i olika områden inom de olika ämnena samordnas, så att eleverna möter kunskapsområdet som en helhet. Hög kvalitet innebär även att rektorn ser till att det finns förutsättningar för att lärare och övrig personal att få kompetensutveckling inom kunskapsområdet.

Skolinspektionens bedömning är att 20 av 30 anpassade grundskolor behöver höja kvaliteten i sitt arbete inom bedömningsområdet, varav 5 bedöms ha låg kvalitet och 15 bedöms sakna viktiga aspekter som kännetecknar en hög kvalitet i arbetet. Utvecklingsområdena berör rektorns ansvar och styrning av arbetet med kunskapsområdet i utbildningen. De vanligaste utmaningarna handlar om att rektorn behöver se till att frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck återkommer i utbildningen, men även ge lärarna förutsättningar att samordna sig, så att eleverna kan fördjupa sina kunskaper och möta kunskapsområdets olika perspektiv. I flera skolor behöver rektorn också se till att lärarna får rätt kompetensutveckling för att undervisa i kunskapsområdet. Nedan beskrivs de viktigaste iakttagelserna.

Vanligt med kvalitetsbrister i styrning och samordning av kunskapsområdet i utbildningen

I granskningen har hälften av skolorna fått utvecklingsområden kopplat till rektorns ansvar, för att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen. Därtill har två femtedelar av skolorna fått utvecklingsområden avseende rektorns ansvar och styrning vad gäller att ge förutsättningar för att undervisningen i områden inom de olika ämnena samordnas, så att eleverna möter en helhetsbild av kunskapsområdet.

I granskningen ser vi att det är flera aspekter som bidrar till att rektorn behöver höja kvaliteten i sitt arbete med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck. I vissa skolor saknas tydligt ledning från rektorn när det gäller kunskapsområdet. I stället förlitar sig rektorn på att lärarna tar ansvar för undervisningen om kunskapsområdet, men utan att se till att så faktiskt sker. I dessa skolor kan vi även se att det finns en avsaknad av övergripande samordning, till exempel att det inte finns en gemensam planering av hur kunskapsområdet ska omhändertas i olika ämnen. På så vis möjliggör de inte för lärarna att kunna samarbeta kring vad eleverna möter för olika perspektiv och teman i undervisningen som helhet, så att de ser till att eleverna får fördjupade kunskaper i kunskapsområdet. I andra fall framgår att rektorn ger lärarna förutsättningar för att samarbeta och att samplanera undervisningen generellt, men inte aktivt skapa förutsättningar för att olika ämnen kan omhänderta kunskapsområdets innehåll och hur det ska gå till. I vissa skolor är det tydligt att rektorn i viss mån styr arbetet med kunskapsområdet, men där vissa specifika områden hamnar i skymundan. På en skola framgår exempelvis att undervisning om sexualitet, samtycke och relationer utgår från teman, såsom kroppen, sociala medier och vänskap, vilka lärarna har arbetat fram under rektorns ledning. Däremot har inte rektorn tagit ansvar för att frågor om hedersrelaterat våld och förtryck återkommer under elevernas skolgång för att de ska ges möjlighet till fördjupning i temat. Det är problematiskt då hedersproblematik i flera skolor hanteras just sporadiskt, snarare än att vara ett planerat inslag i utbildningen. Det finns också exempel där rektorn styr och ger direktiv till utvalda arbetsgrupper att specifikt arbeta med kunskapsområdet i utbildningen. Däremot kan lärare uppleva att även om så är fallet, finns få tillfällen och begränsat med tid för att gemensamt planera undervisningen om kunskapsområdet. I stället planerar lärarna i huvudsak undervisningen var för sig.

I skolor som håller hög kvalitet i undervisningen inom kunskapsområdet är det tydligt att skolan tagit ett helhetsgrepp för att se till att undervisningen återkommer under elevernas skolgång, såväl som att undervisningen i områden inom de olika ämnena samordnas. I dessa skolor finns ett systematiskt arbetssätt där lärarna under ledning av rektorn tar fram en pedagogisk planering i form av exempelvis årscyklar som inbegriper kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat

våld och förtryck. Därtill är det tydligt att även om lärarna har frihet att utforma undervisningen med utgångspunkt i gemensamma planeringar, har rektorn god insyn i hur arbetet förlöper och kan uppmärksamma om det uppstår utmaningar.

Rektorns styrning har betydelse för att undervisningen innehåller alla delar av kunskapsområdet. Det är särskilt tydligt i undervisningen om hedersrelaterat våld och förtryck. Rektorerna lyfter ofta att de har duktiga lärare och god tillit till dem. Men när inte heller lärarna känner till alla delar som ingår i kunskapsområdet, alternativt att de finner hedersproblematik som ett svårnavigerat område, resulterar det i att eleverna inte får fördjupad undervisning om alla delar.

Rektorn säkerställer inte att alla lärare får rätt kompetensutveckling

I granskningen har var fjärde skola bedömts behöva utveckla rektorns arbete kopplat till personalens kompetensutveckling. Detta granskningsområde omfattar således hur rektorn ser till att det finns förutsättningar för att undervisande lärare och övrig personal ska ha den kompetens som krävs och att personalen får den kompetensutveckling och det stöd som behövs gällande kunskapsområdet.

I de granskade skolorna finns det förutsättningar för lärarna att dela kunskaper och erfarenheter med varandra. I skolor med utvecklingsbehov är det dock tydligt att rektorn inte tagit reda på och säkerställt att lärare och annan personal fått den kompetensutveckling de behöver i kunskapsområdet. På en skola uttrycker exempelvis en rektor att lärarna har den kompetens de behöver för att undervisa om sexualitet, samtycke och relationer. Lärarna uttrycker å sin sida att det inte fått någon kompetensutveckling inom kunskapsområdet, eller att rektorn för den delen inte har undersökt deras behov av kompetensutveckling. Liknande utsagor framträder på andra skolor, där lärarna uttrycker att de inte har tillräcklig kompetens för att undervisa om exempelvis hedersrelaterat våld och förtryck, samtidigt som de inte fått fortbildning om hur de kan närma sig hedersproblematik i undervisningen. I enskilda lärarutsagor uppges kompetensutveckling vara ett viktigt incitament för att de ska kunna närma sig kunskapsområdets innehåll, särskilt då det innehåller perspektiv och begrepp som är i ständig förändring, men också då vissa områden upplevs som svåra att hantera i undervisningen.

I skolor som håller hög kvalitet är det tydligt att rektorn tar reda på lärarnas eventuella behov av kompetensutveckling i samband med medarbetarsamtal såväl som i samtal med lärarna under läsåret. Därtill uppmuntrar rektorn lärarna, elevassistenter och övrig personal som medverkar i undervisningen till kompetensutveckling, exempelvis att de ska gå på föreläsningar eller ta del av Skolverkets webbkurser.

Avslutande diskussion

En undervisning av hög kvalitet om sexualitet, samtycke och relationer är viktig för elever med intellektuell funktionsnedsättning, då de är en grupp, som löper risk för utsatthet kopplat till sexualitet och relationer.

Funktionsnedsättningen innebär, i olika grad, begränsningar av abstraktionsförmågan och kommunikativa förmågor, vilket gör det svårare att tolka sin omgivning. Personer med intellektuell funktionsnedsättning står även i en särskild beroendeställning i förhållande till sina medmänniskor, då funktionsnedsättningen kan innebära ett livslångt behov av stöd och hjälp. Det är därför viktigt att rusta eleverna på anpassade grundskolan med kunskaper om och förståelse av sina rättigheter samt sin kropp och sexualitet, så att de själva kan bestämma över sitt liv och sin integritet.

Skolinspektionen ser sammantaget att majoriteten av de 30 granskade skolorna kan utveckla sitt arbete ur flera olika aspekter, bland annat genom att se till att undervisningen är återkommande, fördjupande och innehåller kunskapsområdets samtliga delar. Bland annat visar granskningen att många av de granskade skolorna kan utveckla sitt arbete med att planera in moment om hedersrelaterat våld och förtryck i undervisningen.

Den riskbild som ligger till grund för granskningen bekräftas till stora delar, men inte helt. Risken att undervisningen inbegriper stereotypa ideal om kön, sexualitet och relationer bekräftas inte, utan granskningen de 30 skolorna visar i stället att undervisningen försöker bredda elevernas förståelse av kön, sexualitet och relationer. Granskningen visar också att lärarna på de granskade skolorna lyckas väl med att undervisa om samtycke, samt att skolorna är mycket bra på att arbeta för ett öppet och tillitsfullt klassrumsklimat.

I följande avsnitt diskuteras granskningens viktigaste iakttagelser med fokus på hur arbetet med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer kan stärkas i anpassade grundskolan.

Genomtänkt undervisning om samtycke, men hedersrelaterat våld och förtryck är ett innehåll som oftast saknas

Granskningen visar att inom de 30 granskade anpassade grundskolorna har lärarna och rektorerna god kännedom om elevgruppen i stort, men även om de enskilda eleverna. De granskade skolorna är medvetna om att undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer kan fylla fler syften, både att ge eleverna de kunskaper de har rätt till och att rusta eleverna för livet. Granskningen visar att det på majoriteten av skolorna finns ett uttalat fokus på att rusta eleverna för ett självständigt liv efter skolan.

Hur den goda kännedomen om elevgruppen används avspeglas i granskningens resultat, bland annat genom att de granskade skolorna ofta har ett medvetet arbete om samtycke. I undervisningen om samtycke

bedriver lärarna ett genomtänkt, löpande och anpassat arbete utifrån elevernas förutsättningar. Samtycke är en fråga som skolorna lyfter som särskilt viktig för elevgruppen att få kunskap om. Det handlar om att eleverna behöver få kunskap om sin egen integritet och gränser, men även förstå att det även gäller andra. Elevgruppen har svårt med abstrakta teman, och lärarna är därför duktiga på att konkretisera undervisningen om samtycke så att det blir förståeligt för eleverna. Lärarna på de 30 granskade skolorna vet även att det är viktigt för eleverna med repetition, och de ser till att det blir ett återkommande inslag i undervisningen under alla år på högstadiet.

Undervisningen om samtycke står i kontrast till den på många skolor saknade undervisningen om hedersrelaterat våld och förtryck. Lärare och rektorer på de granskade skolorna menar att det är en utmaning att undervisa om hedersproblematik för eleverna på anpassade grundskolor. De menar att det är en fråga som är svår att konkretisera och när den blir för teoretisk blir det för svårt för elevgruppen. De menar också att frågan är känslig och sällan aktuell för elevgruppen, då det finns en föreställning om att eleverna inte berörs av problematiken. Även frågor som rör pornografi tycker lärarna på de granskade skolorna är utmanade att undervisa om. Skäl som lyfts är bland annat att det är svårt att anpassa undervisningen efter eleverna på grund av spridning i ålder, mognadsgrad och funktionsförmåga.

I undervisningen om samtycke visar lärarna på de 30 granskade skolorna på god förmåga att konkretisera och anpassa undervisningens innehåll efter ålder, mognadsgrad och funktionsförmåga inom elevgruppen. Det finns utvecklingspotential i att få ett lyckat arbete även i undervisningen om hedersrelaterat våld och förtryck. Det är allvarligt om inte elever på de anpassade grundskolorna får den kunskap de har rätt till samt blir förberedda och rustade för livet även i frågor om hedersrelaterat våld och förtryck.

Rektorns ansvar och styrning påverkar kvaliteten i undervisningen

Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer beskrivs i läroplanen och i flera kursplaner. Granskningen av de 30 skolorna visar att undervisningens kvalitet inom området påverkas av hur rektorn styr och samordnar. Det blir särskilt tydligt inom undervisningen om hedersrelaterat våld och förtryck, då det är vanligt att lärarna inte undervisar om det. På de granskade skolorna där rektorn förlitar sig på att lärarna säkerställer att undervisningen innehåller kunskapsområdets alla delar, riskerar särskilt undervisning om hedersrelaterat våld och förtryck att missas.

Många av de granskade skolorna organiserar undervisningen utifrån exempelvis ett årshjul, för att se till att eleverna under sin utbildning får ta del av läroplanens och kursplanernas samtliga delar. Skolinspektionen ser

att det är ett sätt att se till att eleverna får ta del av kunskapsområdets alla delar. Granskningen av de 30 skolorna visar även att lärarna ofta är ensamma i sin roll att undervisa en klass i de teoretiska ämnena. Här har rektorn en viktig roll att se till att undervisningen blir likvärdig, oavsett vilken lärare eleven har.

Ett nära ledarskap hade i många fall kunna leda till att rektorn fångar upp när lärarna inte undervisar om vissa delar av kunskapsområdet, såsom hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan även leda till att rektorn fångar upp när lärarna tycker att det är svårt att undervisa om olika områden, exempelvis på grund av att det är känsliga frågor eller att klassernas åldersintegrering ställer särskilda krav på undervisningen.

Rektorerna behöver erbjuda lärarna både styrning och kompetensutveckling som gör att de känner sig rustade och trygga i att undervisa om alla delar av kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Skolverket har även tagit fram stöd som underlättar för läraren att bedriva en undervisning som är relevant för eleverna på anpassade grundskolan.

Både lika och olika utmaningar i anpassade grundskolan som i grundskolan och gymnasiet

Skolinspektionen redovisade i april 2025 en granskning av kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer i grund- och gymnasieskolan.³³ I den anpassade grundskolan ser vi liknande kvalitetsbrister i delar av kunskapsområdet, exempelvis att frågor som berör hedersrelaterat våld och förtryck inte är inplanerade moment i undervisningen. Det som skiljer sig mellan skolformerna är att den anpassade grundskolan i större utsträckning har ett medvetet arbete när det gäller att undervisa om samtycke, samt i arbetet med att skapa ett öppet och tillitsfullt klassrumsklimat för att kunna undervisa i kunskapsområdet.

³³ Skolinspektionen (2025).

Referenser

Desjardins M. (2012). The Sexualized Body of the Child: Parents and the Politics of "Voluntary" Sterilization of People Labeled Intellectually Disabled. I: McRuer R, Mollow (red.). *Sex and Disability*. Durham & London: Duke University Press.

Folkhälsomyndigheten (2020). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. En kvalitativ studie om erfarenheter av och reflektioner om sexualitet, relationer och internet*.

Förordning (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan.

Lukkerz, Jack (2023). *Sex på rätt sätt: unga, sexualitet och svensk samtida sexualsyn*. Diss. Örebro: Örebro universitet, 2023.

Löfgren-Mårtenson L. (2009). *The Invisibility of Young Homosexual Women and Men with Intellectual Disabilities*. *Sexuality and Disability*, 27:21–26.

Löfgren-Mårtenson, L. (2012). *May I? I want to do it right! A Pilot Study of Swedish Sex Education and Young people with Intellectual Disabilities*. *Sexual and Disability*, 30: 209–225.

Myndigheten för delaktighet (2024). *Fråga, lyssna och förstå. Om att motverka våld mot barn och unga med funktionsnedsättning*.

Myndigheten för skolutveckling (2005). *Hela livet. 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*.

Proposition 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*.

Skolförordning (2011:185).

Skollag (SFS 2010:800).

Skolinspektionen (2018). *Sex och samlevnadsundervisning*.

Skolinspektionen (2025). *Undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer*.

Skolverket (2025). Sexualitet, samtycke och relationer i anpassade grundskolan. <https://www.skolverket.se/kompetensutveckling/kurser-och-utbildningar/sok-kurser-och-utbildningar/sexualitet-samtycke-och-relationer-i-anpassade-grundskolan--webbkurs> [hämtat 2025-09-01].

UNICEF (2024). *Barnkonventionen*.

WHO Collaborating Centre for Sexual and Reproductive Health (2016). *Policy Brief 2: Sexuality Education: What is its impact?*

Östlund, D, Andersson A-L, Klang, N (2023). *Didaktiska val i undervisningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning*. Lärportal. Skolverket.

Östlund, D., Andersson, A-L, Klang, N. (2023). *Relationer, samarbete och samverkan i undervisning för elever med IF*. Lärportal. Skolverket.

Bilagor

Bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier

Här redovisas de kvalitetskriterier för hög kvalitet som de granskade anpassade grundskolorna har bedömts mot.

UNDERVISNINGENS INNEHÅLL
Återkommande, aktuell och fördjupad undervisning
Undervisningen utifrån kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck är ett återkommande inslag under alla år på högstadiet. Detta ger eleverna möjlighet till fördjupning och progression inom kunskapsområdet. Undervisningen är aktuell och relevant och möter eleverna på ett anpassat sätt där de är i sin kunskapsutveckling. I den mån lärarna använder annan kompetens är det på ett medvetet sätt för att bredda och fördjupa perspektiv i undervisningen.
Samordnad undervisning
Undervisningen i olika ämnesområden samordnas så att eleverna får möjlighet att uppfatta kunskapsområdet som en helhet. Undervisningen ger eleverna flera perspektiv utifrån olika ämnen. Kunskapsområdet integreras i undervisningen i olika ämnen och arbetsuppgifter utgår både från centralt innehåll och värdegrund.
Kunskaper i undervisningen
Genom undervisningen ges eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om sexualitet, samtycke och relationer. Undervisningen stärker elevernas förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Undervisningen bidrar till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter. Undervisningen förmedlar betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke. Undervisningen präglas av ett medvetet sätt för att uppmuntra och utmana eleverna att kritiskt granska maktstrukturer kopplade till kön samt hedersrelaterat våld och förtryck. Undervisningen ger eleverna möjligheter att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.
UNDERVISNINGES FORM
Didaktiska val i undervisningen
Uppgifter i undervisningen är elevaktiva, verklighetsnära och relevanta. Lärarmiljön är tillgänglig och det finns ett meningsfullt pedagogiskt sammanhang. I undervisningen finns alternativa kommunikationsverktyg, såsom tecken som stöd eller visuella hjälpmedel. Genom undervisningen

ges eleverna förutsättningar att använda formella ord och begrepp kopplade till kunskapsområdet.
Öppet förhållningssätt och tillitsfullt klassrumsklimat
Undervisningen främjar aktivt ett öppet och tillitsfullt klassrumsklimat, så att elever oavsett könstillhörighet kan, vill och vågar reflektera och samtala. Undervisningen genomsyras av medvetna strategier och arbetssätt som sätter tydliga ramar, för att få med sig eleverna och för att främja en god samvaro och trygghet i undervisningsmiljön.
Elevdelaktighet och att fånga elevernas frågor
Undervisningen genomförs så att eleverna är delaktiga i planering, genomförande och utvärdering av undervisningen utifrån kunskapsområdet. Undervisningen fångar upp frågor utifrån elevernas intressen och behov som har koppling till kunskapsområdet samt integrerar dessa i undervisningen.
REKTORNS ANSVAR
Rektorns styrning
Rektorn ser till att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen.
Förutsättningar för samordning
Rektorn ger förutsättningar för att undervisningen i olika ämnesområden samordnas, så att eleverna får möjlighet att uppfatta kunskapsområdet som en helhet. Rektor ger förutsättningar för att kunskapsområdet integreras i undervisningen i olika ämnen.
Ansvar för kompetensutveckling
Rektorn ser till att det finns förutsättningar för att undervisande lärare och övrig personal ska ha den kompetens som krävs och att personalen får den kompetensutveckling och det stöd som behövs gällande kunskapsområdet.

Bilaga 2 Metod och urval

Urval och beskrivning av de granskade skolorna

Urvalet består av 30 kommunala skolor med elever som ges undervisning i ämnen i anpassade grundskolans årskurs 7–9. För att välja ut skolor att granska har vi gjort ett så kallat variationsurval. Urvalet eftersträvar dessutom en variation av skolor avseende kommuntyp och hur många elever som går på skolan.

Bedömning av kvalitet utifrån kriterier

Granskningens iakttagelser baseras på Skolinspektionens bedömning som gjorts utifrån kvalitetskriterier för det granskade området. Dessa kriterier är framtagna av Skolinspektionen och är specifika för granskningen. Kriterierna baseras på en uttolkning av nationella mål och riktlinjer samt den forskning som ligger till grund för granskningens problembild. Skolinspektionens bedömning har gjorts på en tregradig skala och sammanställts i beslut som kommuniceras till berörda huvudmän och rektorer. Skolinspektionens kriterier för hög kvalitet av det granskade området redovisas i bilaga 1.

Empiri och insamlingsmetod

Granskningens underlag för bedömning har inhämtats genom intervjuer vid skolbesök och dokumentstudier. Intervjuerna har antecknats och verksamheterna har fått möjlighet att yttra sig över tjänsteanteckningarna.

Dokumentstudier

Inför verksamhetsbesöken har Skolinspektionen begärt in dokument som rör skolans värdegrundarbete och dokument som rör undervisningen inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer, såsom övergripande planeringar eller skoluppgifter. Dokumentstudierna har använts för att fördjupa intervjuerna vid besöken.

Intervjuer

Skolinspektionens skolbesök genomfördes mellan januari och april 2025. För varje skolenhet som ingår i granskningen har vi intervjuat elever, lärare och rektorer. Vid intervjuerna har Skolinspektionens utredare utgått från ett gemensamt intervjustöd men frågornas formulering och ordning liksom vilka följdfrågor som ställts har varierat mellan intervjuerna.

Totalt intervjuades 128 lärare och 126 elever.

I granskningen har vi intervjuat elever i grupper om två till fem elever på varje skola. Eleverna har valts ut i samråd med rektorn och lärarna utifrån elevernas möjligheter att delta i Skolinspektionens intervjuer. Eleverna har intervjuats samlat och inte delats upp efter ålder eller kön. Det har varit av

stor vikt att eleverna får tillgång till olika kommunikationsvägar i intervjusituationen. Under intervjuerna har vi därför använt bildstöd i form av symbolbilder som knyter an till de teman som ingår i kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer, för att eleverna ska kunna återge sin bild av lektioner och för att kunna reflektera kring de frågor som ställs i intervjusituationen. I de fall där det har behövts har också en elevassistent varit med i intervjusituationen för att fungera som samtalsstöd till eleverna.

På varje skola har vi intervjuat två till fem lärare. I majoriteten av fall har intervjuerna genomförts i grupp. I vissa fall har vi genomfört intervjuer med en enskild lärare såväl som två gruppintervjuer på skolan beroende på skolenhetens storlek. På alla skolorna har vi intervjuat lärare som undervisar i samhällsorienterade och naturorienterade ämnen. Några av de ämnen som övriga intervjuade lärare undervisar i är svenska, idrott och hälsa, bild samt hem- och konsumentkunskap. I flera av den granskade skolorna ansvarar en och samma lärare för undervisningen i alla teoretiska ämnen.

I granskningen har vi intervjuat skolans rektor och i vissa fall även med biträdande rektor eller annan person med ledningsansvar på skolan.

Bilaga 3 Granskade verksamheter

Jakobsgårdsskolan	Borlänge kommun
Bredablickskolan	Eslövs kommun
Hudiksvalls anpassade grundskola	Hudiksvalls kommun
Anpassad grundskola Partille	Partille kommun
Stenbergaskolan anpassad grundskola	Söderhamns kommun
Gottsunda anpassad grundskola	Uppsala kommun
Olympiaskolan	Vallentuna kommun
Odensalaskolans anpassade grundskola	Östersunds kommun
Junedalsskolan	Jönköpings kommun
Påarp skolas anpassade grundskola	Helsingborgs kommun
Anpassad Grundskola i Värnamo	Värnamo kommun
Norretullskolan A	Kristianstads kommun
Kumlas anpassade grundskola	Kumla kommun
Lindbacka anpassad grundskola	Lindesbergs kommun
Solberga anpassad grundskola	Region Gotland
Västervångskolans anpassade grundskola	Trelleborgs kommun
Fjärdingskolan GRAN 1–9	Borås kommun
Lidingö – Anpassad grundskola	Lidingö kommun
Anpassad grundskolan Rödsle	Oskarshamns kommun
Kullsvedsskolan	Värmdö kommun
Christinaskolan Anpassad Grundskola	Piteå kommun
Olsboskolan anpassad grundskola	Fagersta kommun
Geresta-/Hedda Wising Anpassad Grundskola	Härnösands kommun
Anpassad grundskola Marieberg 1	Motala kommun
Ektorpskolan 3	Norrköpings kommun
Anpassad grundskola Edvinshem	Ystad kommun
Slottsjords Norr ag	Halmstads kommun
Anpassad grundskola Lejonström	Skellefteå kommun
Solna anpassad grundskola	Solna kommun
Norrtälje anpassad grundskola	Norrtälje kommun

Bilaga 4 Aktuella bestämmelser

Enligt skollagen ska för varje skolform och för fritidshemmet gälla en läroplan som utgår från bestämmelserna i denna lag. Läroplanen ska ange utbildningens värdegrund och uppdrag. Den ska också ange mål och riktlinjer för utbildningen.³⁴

För varje ämne och ämnesområde ska gälla en kursplan.³⁵

Av skolförordningen framgår att läroplanen finns i förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan. Av 2 § samma förordning framgår att Statens skolverk får meddela föreskrifter om kursplaner, kriterier för bedömning av kunskaper och betygskriterier för anpassade grundskolan.³⁶

Skolinspektionens granskning ska avse den granskade verksamhetens kvalitet i förhållande till mål och andra riktlinjer.³⁷

Av skollagen framgår att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. Elevhälsans arbete ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare och övrig personal.³⁸

I den första delen av läroplanen för anpassade grundskolan, Skolans värdegrund och uppdrag, framgår bland annat följande.

Skolan ska gestalta och förmedla de värden och rättigheter som uttrycks i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Utbildningen ska utgå från vad som bedöms vara barnets bästa och eleverna ska få kännedom om sina rättigheter.³⁹

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Utbildningen ska präglas av öppenhet och respekt för människors olikheter. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Intolerans, förtryck och våld, till exempel rasism, sexism och hedersrelaterat våld och förtryck, ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser.⁴⁰

Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig. Alla som verkar i skolan ska hävda de grundläggande värden som anges i

³⁴ 1 kap. 11 § skollagen.

³⁵ 11 kap. 11 § skollagen.

³⁶ 10 kap. 1 § skolförordningen (2011:185).

³⁷ 26 kap. 20 § skollagen.

³⁸ 2 kap. 25 § skollagen.

³⁹ Lgr22 avsnitt 1, *Skolans värdegrund och uppdrag, Grundläggande värden*.

⁴⁰ Lgr22 avsnitt 1, *Skolans värdegrund och uppdrag, Förståelse och medmännisklighet*.

skollagen och i läroplanen och ta klart avstånd från det som strider mot dem.⁴¹

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Skolan ska aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att synliggöra och motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. Hur skolan organiserar utbildningen, hur eleverna blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan ska därför organisera utbildningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet.⁴²

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den ska utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar. Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.⁴³

Skolan ska aktivt verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för flickor och pojkar, kvinnor och män. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor. Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. Utbildningen ska därigenom främja alla elevers hälsa och välbefinnande samt stärka deras förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke. I utbildningen ska maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck kritiskt granskas. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.⁴⁴

⁴¹ Lgr22 avsnitt 1, *Skolans värdegrund och uppdrag, Saklighet och allsidighet.*

⁴² Lgr22 avsnitt 1, *Skolans värdegrund och uppdrag, En likvärdig utbildning.*

⁴³ Lgr22 avsnitt 1, *Skolans värdegrund och uppdrag, Rättigheter och skyldigheter.*

⁴⁴ Lgr22 avsnitt 1, *Skolans värdegrund och uppdrag, Skolans uppdrag.*

I läroplanens andra del Övergripande mål och riktlinjer framgår bland annat följande.

Avseende normer och värden framgår bland annat att skolans mål är att varje elev respekterar andra människors egenvärde samt deras kroppsliga och personliga integritet samt tar avstånd från att människor utsätts för våld, förtryck, diskriminering och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa andra människor.⁴⁵

Alla som arbetar i skolan ska visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt och normmedvetet förhållningssätt. Vidare ska läraren öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem. Läraren ska synliggöra och med eleverna diskutera hur olika föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter samt hur könsmonster kan begränsa egna livsval och livsvillkor. Undervisningen ska av läraren planeras och genomföras så att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet. Läraren ska tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen.⁴⁶

Avseende kunskaper framgår bland annat att skolan ansvarar för att varje elev som läser ämnen efter genomgången anpassad grundskola kan använda sig av ett kritiskt tänkande och självständigt formulera ståndpunkter grundade på kunskaper och etiska överväganden samt har fått kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck.⁴⁷

Läraren ska ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande samt samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen. Läraren ska också organisera och genomföra arbetet så att eleven får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling samt får möjligheter till ämnesfördjupning, överblick och sammanhang och möjligheter att arbeta ämnesövergripande.⁴⁸

Avseende elevernas inflytande anges både i skollagen och i läroplanen att elever ska ges inflytande över utbildningen och att formerna för elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad. I läroplanen anges vidare bland annat att läraren ska svara för att alla elever får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll samt se till att detta inflytande ökar med stigande ålder och mognad. Läraren ska verka för att eleverna oberoende av könstillhörighet får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen och även planera och utvärdera undervisningen tillsammans med eleverna.⁴⁹

⁴⁵ Lgr22, avsnitt 2.1 Normer och värden, Mål.

⁴⁶ Lgr22, avsnitt 2.1 Normer och värden, Riktlinjer.

⁴⁷ Lgr22, avsnitt 2.2 Kunskaper, Mål.

⁴⁸ Lgr22, avsnitt 2.2 Kunskaper Riktlinjer.

⁴⁹ 4 kap. 9 § skollagen, Lgr22, avsnitt 2.3 Elevernas ansvar och inflytande, Riktlinjer.

Av skollagen framgår att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor. Rektorn ska särskilt verka för att utbildningen utvecklas.⁵⁰ På skolenhetsnivå ansvarar rektorn för att det görs ett arbete med att systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.⁵¹

I läroplanens andra del om övergripande mål och riktlinjer framgår bland annat att rektorn som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas mot de nationella målen. Rektorn ansvarar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, kriterierna för bedömning av kunskaper och betygskriterierna. Rektorn har ansvaret för skolans resultat och inom givna ramar ett särskilt ansvar i bland annat följande delar. Att skolans arbetsformer utvecklas så att ett aktivt elevinflytande gynnas. Att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen. Att undervisningen i olika ämnesområden samordnas så att eleverna får möjligheter att uppfatta större kunskapsområden som en helhet och att i undervisningen i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden. Rektorn har även inom givna ramar ett särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjligheter att dela med sig av sin kunskap och lära av varandra för att utveckla utbildningen.⁵²

Kursplanerna består av delarna syfte och centralt innehåll och har tillhörande betygskriterier samt i vissa ämnen även kriterier för bedömning av kunskaper.⁵³

⁵⁰ 2 kap. 9 § skollagen.

⁵¹ Se 4 kap. 4–6 §§ skollagen.

⁵² Lgr22, avsnitt 2.8 *Rektorns ansvar*.

⁵³ Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:28) om kursplaner för anpassade grundskolans ämnen och ämnesområden. Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:29) om kriterier för bedömning av kunskaper och betygskriterier för anpassade grundskolans ämnen och ämnesområden. Lgr22, avsnitt 3. *Kursplaner*.

Bilaga 5 Referenspersoner

Teresa Fernández Long, Skolverket.

Jonas Monsén, Skolverket.

Therese Lindahl, Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Charlotta Löfgren, Malmö universitet.